Tjaša Lah, dr. Andreja Kozmus

Skriti obrazi izključevanja: stigma otrok s posebnimi potrebami v očeh vrstnikov

DOI: https://doi.org/10.55707/ds-po.v40i3-4.203

Prejeto 12. 7. 2025 / Sprejeto 3. 11. 2025

Znanstveni članek

UDK 316.647.8:376-053.5

KLJUČNE BESEDE: diskriminacija, osnovna šola, otroci s posebnimi potrebami, osmošolci, stigmatizacija

POVZETEK – V prispevku se osredotočamo na stigmatizacijo, še posebej otrok s posebnimi potrebami (OPP), ki obiskujejo izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. V teoretičnem delu so predstavljene temeljne oblike stigmatizacije, ki se odražajo skozi medsebojno povezane stereotipe, predsodke in diskriminacijo na sistemski (ableizem) in neposredni, odnosni (disableizem) ravni. V empiričnem delu predstavljamo ugotovitve raziskave, izvedene med 120 osmošolci, ki obiskujejo OŠ na območju Kozjanskega in Obsotelja. V raziskavi smo proučevali zaznave osmošolcev glede prisotnosti stigmatizacije OPP v družbi, še posebej so nas zanimale razlike po spolu in stališča osmošolcev do OPP. Rezultati kažejo, da osmošolci zaznavajo prisotnost stigmatizacije v družbi, a le pri posameznih trditvah. Pomembne razlike po spolu so redko prisotne. V stališčih do določenih značilnosti OPP so osmošolci večinoma neopredeljeni, za OPP pogosteje menijo, da so nepredvidljivi, imajo težave s samoregulacijo vedenja in so nesamostojni. Neenotne ugotovitve kažejo na potrebo po sistematičnem naslavljanju stigmatizacije v šolskem prostoru.

Received 12. 7. 2025 / Accepted 3. 11. 2025

Scientific paper

UDC 316.647.8:376-053.5

KEYWORDS: discrimination, primary school, children with special needs, eighth graders, stigmatisation

ABSTRACT – This article focuses on the issue of stigmatization, particularly of children with special needs (CSN) who attend primary school with adapted educational programs and receive additional expert assistance. The theoretical part outlines the fundamental forms of stigmatization, reflected through interconnected stereotypes, prejudices and discrimination – operating both on a systemic level (ableism) and on a direct, interpersonal level (disableism). The empirical part presents the findings of a study conducted among 120 eighth graders from primary schools in the Kozjansko and Obsotelje regions. The research focuses on students' perceptions of the presence of stigmatization of CSN and students' attitudes towards such peers, with particular attention to gender differences. The results reveal that students do recognize the presence of stigmatization of CSN in society, although this awareness appears only in relation to certain statements. Regarding individual traits commonly associated with CSN, students' responses were predominantly ambivalent. Students frequently described these children as unpredictable, struggling with behavioural self-regulation, and often lacking independence. Significant differences in stigmatization by gender are rarely observed. These inconclusive findings highlight the need for a systematic approach to addressing stigmatization within the school environment.

1 Teoretični uvod

Stigma in stigmatizacija

Stigma je lastnost, ki je v družbi močno diskreditirajoča (Goffman, 2008), stigmatizacija pa proces označevanja ali ožigosanja posameznikov ali posameznih skupin, da ti postanejo tarča negativnih družbenih označb, ki jih na podlagi negativnih izkušenj

ponotranjijo (Corrigan in Watson, 2002; Knežević Hočevar, 2021). Negativne družbene označbe pogosto izhajajo iz družbenih interpretacij in ne iz dejanskih primanjkljajev (Ainlay idr., 1986). Stigmatizacija je tako družbeni konstrukt, odvisen od specifičnih kulturnih in družbenih okvirov (Knežević Hočevar, 2021).

Goffman (2008) kot temeljne oblike stigme izpostavlja:

- telesno drugačnost, ki je na zunaj vidna (npr. gibalna oviranost);
- značajske slabosti, ki jih družba pripisuje članom marginaliziranih skupin (npr. duševne bolezni, odvisnosti); in
- skupinske stigme, ki se prenašajo med generacijami (npr. narodnost, vera, rasa).

V vseh primerih gre za izstopajočo lastnost, ki zasenči posameznikove druge značilnosti, zato ga družba posledično zaznamuje kot "drugačnega". Knežević Hočevar (2021) dodaja še razdelitev na javne oblike stigme, kjer družba marginalizira posameznike z različnimi ovirami ali motnjami, in samostigmatizacijo, kjer posameznik ponotranji prepričanje o svoji manjvrednosti. Med oblikami stigmatizacije omenja tudi stigmatizacijo po asociaciji, kjer so predsodki usmerjeni v družinske člane ali bližnje osebe posameznika s PP, ter stigmo iskanja pomoči, pri kateri družba negativno vrednoti posameznike, ki iščejo strokovno podporo. Posebno obliko predstavlja dobrohotna stigma, ki se kaže kot navidezno prijazna pomoč in skrb, a v resnici temelji na prepričanju, da oseba npr. ne zmore sama odgovorno delovati. Najkompleksnejša oblika pa je strukturna stigma, ki je zakoreninjena v družbenih sistemih – kaže se v slabši dostopnosti virov, institucionalni zapostavljenosti ter v nezadostnem odzivu družbe na potrebe stigmatiziranih posameznikov.

Skupno vsem oblikam stigmatizacije je zmanjševanje možnosti za polno vključenost in enakovredno sodelovanje stigmatizirajočih v družbi.

Stereotipi, predsodki in diskriminacija

Stigmatizacija je torej kompleksen proces označevanja in obravnavanja posameznika v družbi kot manjvrednega in drugačnega (Goffman, 2008). Proces stigmatizacije se odraža skozi tri medsebojno povezane elemente: stereotipe, predsodke in diskriminacijo (Thornicroft idr., 2008). Ali kot zapišejo Švab (2009) ter Strbad in Švab (2005), stigma vključuje označevanje, čustvene odzive in socialno distanco, običajno do ranljivih skupin posameznikov (Link in Phelan, 2001; Corrigan in Watson, 2002).

Stereotipi so poenostavljene predstave o določenih skupinah ljudi, ki so pogosto negativne. Ule (2005) jih opisuje kot "mikroideologije", ki oblikujejo napačne predstave o svetu in vplivajo na percepcijo določenih skupin, pri čemer stereotipizacija vodi v nepravične sodbe in marginalizacijo (Kuhar, 2009; Švab, 2009). Negativni stereotipi spodbujajo in pogosto vodijo v predsodke, ki se izražajo kot negativni čustveni odzivi na določeno skupino ljudi (Corrigan, 2000). Nastran Ule (1999) poudarja, da predsodki izhajajo iz privilegiranih skupin in delujejo kot orodje izključevanja. Po Allportu (1954, v Dovidio idr., 2005) se predsodki razvijajo skozi pet stopenj, od opravljanja in izogibanja do diskriminacije, nasilja in celo genocida.

Slika 1 prikazuje odnos med javno stigmo in samostigmo ter povezavo med stereotipi, predsodki in diskriminacijo na primeru oseb z duševnimi motnjami. Npr. za osebe z duševnimi motnjami so pogosto razširjena družbena prepričanja, da so nevarni, imajo šibek značaj, so nekompetentni in nepredvidljivi. Ko posamezniki te stereotipe ponotranjijo, pogosto razvijejo predsodke, izražene v čustvih, kot sta strah ali jeza, kar lahko vodi v vedenjsko diskriminacijo, na primer v zavračanje pomoči ali izključevanje iz skupine oz. dejavnosti. Javna stigma se kaže v odzivu okolja, samostigma pa označuje usmerjanje negativnih predstav okolja vase, kar še poglobi socialno izključenost.

Slika 1

Primerjava javne stigme in samostigme pri osebah z duševnimi motnjami ter razlikovanje stigme glede na stereotip, predsodek in diskriminacijo

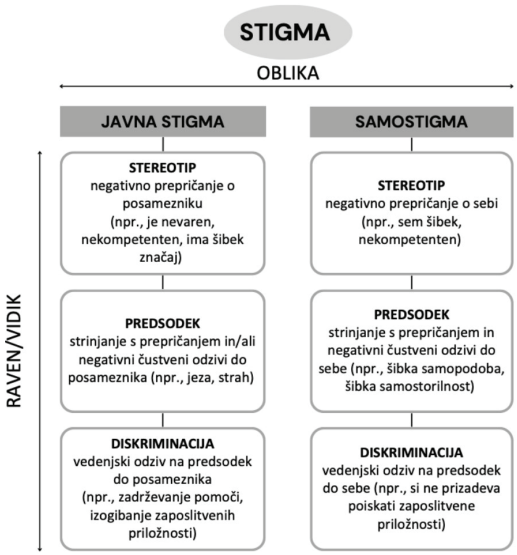

Corrigan, P. W. in Watson, A. C. (2002). The paradox of self-stigma and mental illness. Clinical Psychology-science and Practice, 9(1), 35–53. https://doi.org/10.1093/clipsy.9.1.35

Vzroki za kompleksen pojav stigmatizacije izvirajo iz zgodovinskih, kulturnih in psiholoških kontekstov (Kesič Dimic in Kavkler, 2009; Zaviršek, 2000). Sodobni dejavniki stigmatizacije vključujejo nizko raven ozaveščenosti o npr. različnih oblikah oviranosti in bolezni, kar vodi v predsodke, stereotipe in družbeno distanco (Strbad in Švab, 2005; UNICEF, 2016). Poleg tega imajo pomembno vlogo mediji, ki pogosto utrjujejo negativne družbene stereotipe (Švab, 2009). Psihološki vidiki stigmatizacije se odražajo tudi v potrebi po potrditvi lastne vrednosti z diskreditacijo drugih (prav tam).

Posledice stigmatizacije pa se kažejo tako na individualni kot na družbeni ravni. Goffman (2008) poudarja psihološke učinke pri stigmatiziranih, kot so zmanjšana samopodoba, občutki manjvrednosti in samostigma. Na družbeni ravni pa stigma vodi v omejen dostop do zaposlitve, izobraževanja in socialne podpore (Link in Phelan, v Knežević

Hočevar, 2020). Poleg posameznikov pa se s socialno izolacijo in zmanjšano vključenostjo v skupnost pogosto soočajo tudi njihove družine (Dijker in Koomen, 2007).

Stigmatizacija otrok s posebnimi potrebami

Znotraj širšega pojma stigmatizacije se v sodobni literaturi vse pogosteje uporabljata pojma ableizem in disableizem. Ableizem (Parekh, 2023) označuje sistemsko neenakopravno obravnavo oseb z različnimi telesnimi ali duševnimi sposobnostmi, kjer so v ospredju in pogosto privilegirani tisti, ki ustrezajo družbenim predstavam o "normalnih" zmožnostih. Disableizem pa se nanaša na neposredno diskriminacijo – npr. uporaba žaljivega jezika ali izključevanje (prav tam).

Buljevac idr. (2012), ki so preučevali zaznavanje stigme pri osebah s PP, so ugotovili, da jih družba pogosto vidi kot nesposobne, aseksualne in nevredne samostojnega odločanja. Stigmatizacija se kaže npr. v manj ugodnih delovnih možnostih in omejenem sprejemanju njihove avtonomije. Prav tako so OPP pogosto stigmatizirani v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, kar se kaže kot del širšega vzorca družbene neenakosti in vpliva na njihovo vključevanje, samopodobo in dostop do virov (Ontario Human Rights Commission, 2016). Na drugi strani je neposredna diskriminacija danes bolj subtilno izražena (Corrigan idr., 2001; Nastran Ule, 1999) in je v šolskem prostoru prisotna skozi ignoriranje in socialno distanco do OPP. "Ta zadržanost pogosto temelji na napačnih predstavah o invalidnosti, kar vodi v vedenje, ki krepi socialno distanco in izključenost" (Vamberger idr., 2025, str. 96).

OPP se kljub temu, da so pogosto bolj podobni vrstnikom kot pa od njih različni (Opara, 2015), dnevno soočajo z diskriminacijo, ki izvira iz predsodkov, zlasti do "nevidnih" težav, kot so motnje pozornosti ali učne težave. Te so pogosto napačno razumljene kot lenoba ali neprimerno vedenje (Coleman, v Kesič Dimic in Kavkler, 2009). Raziskava avtorjev Kozmus in Pšunder (2017) je pokazala, da so otroci z več motnjami in tisti z vedenjskimi težavami pogosteje žrtve medvrstniškega nasilja. Po UNICEF-ovi študiji (2016) se OPP prav tako soočajo s pomilovanjem, pretirano zaščito in celo pozitivno diskriminacijo, ki vodi v (pre)nizka pričakovanja. Zaviršek (2014) izpostavlja, da so nizka pričakovanja do OPP prisotna tako pri starših kot učiteljih in so zato pogosto prikrajšani za spodbude in priložnosti za razvoj, kar vpliva na njihovo samopodobo in akademski uspeh (Starman, 2014).

Zaradi naštetega in ker otroci veliko časa preživijo v šoli, je zagotavljanje varnega in vključujočega šolskega prostora za vse izjemno pomembno.

2 Metodologija

Namen in cilji

Namen empiričnega dela je predstaviti zaznave in stališča osmošolcev o OPP iz OŠ s Kozjanskega in iz Obsotelja. Še posebej nas je zanimalo, ali osmošolci zaznavajo pri-

sotnost stigmatizacije OPP v družbi, kakšna so njihova stališča do nekaterih značilnosti OPP in ali se v zaznavah kažejo razlike po spolu. Raziskava je temeljila na deskriptivni in kavzalno neeksperimentalni metodi empiričnega pedagoškega raziskovanja.

Raziskovalni vzorec

V raziskavo je bilo vključenih 128 osmošolcev, ki so v šolskem letu 2023/24 obiskovali osem OŠ na Kozjanskem in v Obsotelju. Od tega jih je anketni vprašalnik pravilno izpolnilo 120 (osmošolke: n = 72,60 %, osmošolci n = 42,40 %). Te smo nato vključili v nadaljnjo obdelavo.

Instrument

V prispevku predstavljamo del rezultatov širše raziskave o stigmatizaciji OPP, narejene v okviru magistrskega dela Tjaše Lah (2024). Podatke smo zbrali s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika, ki smo ga delno povzeli po raziskavi UNICEF-a (2019) z naslovom Operational Research Protocol to Measure Attitudes, Stigma and Social Norms towards Children with Disabilities in Europe and Central Asia, nekaj vprašanj pa smo sestavili sami. Celotni anketni vprašalnik so sestavljala vprašanja zaprtega in delno odprtega tipa. V uvodnem delu smo pridobili demografske podatke o osnovnošolcih, osrednji del pa so predstavljala vprašanja, s katerimi smo želeli ugotoviti zaznave in stališča osmošolcev do OPP. Izpolnjevanje vprašalnika je bilo anonimno in prostovoljno.

Postopek

Raziskava je bila izvedena s priložnostnim vzorcem osmošolcev iz osmih OŠ s Kozjanskega in iz Obsotelja ter je potekala od 4. 4. 2024 do 26. 4. 2024. Povezavo do anketnega vprašalnika smo preko elektronske pošte poslali vsem ravnateljem. V dopisu smo jih prosili, naj jo posredujejo vsem osmošolcem, ki se šolajo na njihovi šoli. Elektronski pošti smo priložili obrazec za soglasje staršev, da njihov otrok lahko sodeluje pri reševanju spletnega vprašalnika. Do izvedbe anketiranja so podpisana soglasja pridobile svetovalne delavke posameznih šol, ki so prav tako pomagale pri organizaciji izvedbe izpolnjevanja anketnih vprašalnikov. Iz pridobljenih anketnih vprašalnikov smo izločili neustrezno rešene, preostale pa obdelali in analizirali s programom SPSS na ravni deskriptivne in inferenčne statistike (prav tam).

3 Rezultati in interpretacija

Zaznavanje stigmatizacije OPP v družbi

Zanimalo nas je, ali osmošolci zaznavajo prisotnost stigmatizacije OPP v družbi. Cronbach alfa za sklop enajstih trditev (UNICEF, 2019) je pokazal visoko zanesljivost ($\alpha = 0{,}900$).

Tabela 1

Prisotnost stigmatizacije do OPP v družbi (binomski test)

Trditev	$\bar{x}$	*SD*	*Kategoriji*	*n*	*Vzorčni f (%)*	*p*
Ljudje so do OPP manj vljudni kot do ostalih	2,43	1,26	NE	62	52	0,784
			DA	58	48	
Ljudje se do OPP vedejo manj spoštljivo kot do ostalih	2,56	1,11	NE	63	52,5	0,648
			DA	57	47,5	
OPP so deležni slabše storitve v trgovini ali restavraciji	1,86	1,11	NE	100	83	0,000*
			DA	20	17	
OPP so deležni nespoštljivega vedenja	2,43	1,15	NE	66	55	0,315
			DA	54	45	
Ljudje OPP obravnavajo, kot da niso pametni	2,67	0,90	NE	53	44	0,235
			DA	67	56	
Ljudje se bojijo OPP	2,04	0,88	NE	90	75	0,000*
			DA	30	25	
Ljudje menijo, da so OPP nepošteni	1,94	1,05	NE	97	81	0,000*
			DA	23	19	
Ljudje se do OPP obnašajo, kot da so boljši od njih	2,95	1,02	NE	48	40	0,035**
			DA	72	60	
Ljudje žalijo OPP ali jim govorijo neprimerne besede	2,71	1,04	NE	53	44	0,235
			DA	67	56	
Ljudje grozijo OPP ali jih nadlegujejo	2,30	0,96	NE	71	59	0,055
			DA	49	41	
Ljudje se izogibajo stikom z OPP	2,86	0,76	NE	53	44	0,235
			DA	67	56	

Legenda: n = 120; NE = nikoli, redko, DA = pogosto, zelo pogosto, vedno; teoretični f (%) = 50; *p < 0,000; **p < 0,05

Rezultati so pokazali, da je po mnenju osmošolcev stigmatizacija OPP v družbi prisotna (53 % osmošolcev je menilo, da *se ljudje do OPP vedejo manj spoštljivo kot do ostalih*; 35 % jih meni, da *se ljudje do OPP zelo pogosto ali vedno obnašajo, kot da so*

boljši od njih; 27 % pa jih je odgovorilo, da *ljudje zelo pogosto ali vedno obravnavajo OPP, kot da niso pametni*). V nadaljevanju smo uporabili binomski test, da bi ugotovili, ali obstajajo statistično pomembne razlike med dvema poloma, ki ločita pogostost obnašanj posameznikov v izbranih situacijah do OPP: nikoli ali redko in pogosto, zelo pogosto ali vedno.

Pri trditvah (tabela 1) "*Ljudje se bojijo OPP*" (90 %, p = 0,000); "*OPP so deležni slabše storitve v trgovini ali restavraciji*" (83 %, p = 0,000) in "*Ljudje menijo, da so OPP nepošteni*" (81 %, p = 0,000) so se pokazale statistično pomembne razlike v zaznavah osmošolcev. Pri zgoraj omenjenih trditvah ti menijo, da se omenjena stigmatizirajoča dejanja *nikoli* ali *redko* dogajajo. Pri trditvi "*Ljudje se do OPP obnašajo, kot da so boljši od njih*" prav tako prihaja do statistično pomembnih razlik (p = 0,035) v zaznavah osmošolcev, ki so v večji meri (60 %) odgovorili s *pogosto*, *zelo pogosto* ali *vedno*. Kljub temu da pri ostalih trditvah ne prihaja do statistično pomembnih razlik med poloma nestrinjanja in strinjanja s trditvijo, je zaskrbljujoče, da velik delež osmošolcev meni, da npr. *ljudje žalijo OPP ali jim govorijo neprimerne besede* (56 %); *ljudje se izogibajo stikom z OPP* (56 %) in da *ljudje obravnavajo OPP, kot da niso pametni* (56 %).

Pri zaznavanju razlik glede stigmatiziranosti OPP v družbi se je statistično pomembna razlika po spolu med osmošolkami in osmošolci pokazala le pri trditvi "*Ljudje žalijo OPP ali jim govorijo neprimerne besede*". S to trditvijo so se osmošolke (n = 72, $\overline{x}$ = 1,89, SD = 1,082) strinjale (t = 2,201, p = 0,030) statistično pomembno v večji meri kot osmošolci (n = 48, $\overline{x}$ = 1,44, SD = 1,128).

Stališča do OPP

V raziskavi so nas prav tako zanimala stališča osmošolcev do OPP. Ti so ponujene trditve ocenjevali z naslednjo lestvico: *se popolnoma ne strinjam, se ne strinjam, sem neopredeljen, se strinjam, se popolnoma strinjam*. Pri preverjanju različnih stališč do OPP smo uporabili binomski test, kjer smo iskali statistično pomembne razlike med dvema kategorijama: *ne strinjam se* in *strinjam se*.

Tabela 2

Stališča do OPP

Trditve	$\overline{x}$	*SD*	*Kategoriji*	*n*	*Vzorčni f (%)*	*p (2-stranska)*
Večina OPP je nepredvidljivih	2,93	0,914	ne strinjam	39	51 %	0,909
			strinjam	37	49 %	
Večina OPP je nevarnih	1,93	0,890	ne strinjam	99	93 %	0,000*
			strinjam	8	7 %	
Večina OPP obvladuje svoje vedenje	3,09	0,935	ne strinjam	43	55 %	0,428
			strinjam	35	45 %	
Večina OPP je samostojnih	2,98	0,835	ne strinjam	33	51 %	0,997
			strinjam	32	49 %	

Legenda: n = 120; teoretični f (%) = 50 %, *p < 0,000

Kot prikazuje tabela 2, so bili osmošolci glede strinjanja z lastnostmi OPP pri trditvah, da *je večina OPP nepredvidljivih* ($\overline{x}$ = 2,93), da *večina OPP obvladuje svoje vedenje* ($\overline{x}$ = 3,09) in da *je večina OPP samostojnih* ($\overline{x}$ = 2,98), deljenih mnenj; pri navedenih trditvah ne prihaja do statistično pomembnih razlik ($p > 0,05$) med njimi. Pri trditvi, da *je večina OPP nevarnih* ($\overline{x}$ = 1,93), pa smo ugotovili statistično pomembne razlike ($p < 0,05$); osmošolci se s trditvijo v večji meri niso strinjali.

4 Diskusija in zaključek

V prispevku obravnavamo stigmatizacijo OPP. V teoretičnem delu smo se osredotočili na definicijo, oblike, vzroke in posledice stigmatizacije; še posebej do OPP kot ranljive skupine posameznikov. V empiričnem delu smo se osredotočili na zaznave osmošolk in osmošolcev iz osmih OŠ na Kozjanskem in v Obsotelju ter njihova stališča do OPP.

Pri večini trditev o zaznavah osmošolcev glede stigmatizacije OPP v družbi ne moremo potrditi obstoja statistično pomembnih razlik. Statistično pomembno so se osmošolci strinjali samo s trditvijo, da se *ljudje do OPP obnašajo, kot da so boljši od njih*. Statistično pomembno se niso strinjali s trditvami, da se *ljudje bojijo OPP, da menijo, da so OPP nepošteni in da so OPP deležni slabše storitve v trgovini in restavraciji*. Ugotavljamo, da večina otrok statistično pomembno ne zaznava neposrednih oblik nasilja ali odkrite diskriminacije (npr. žaljenja, nadlegovanja) do OPP, saj več kot polovica vprašanih meni, da se to dogaja *redko* ali *nikoli*. Vendar to ne pomeni, da stigmatizacija ni prisotna, npr. 56 % osmošolcev meni, da *ljudje OPP žalijo ali jim govorijo neprimerne besede*, kar kaže na obstoj bolj prikritih oblik diskriminacije. Avtorji (Corrigan in Watson, 2002; Nastran Ule, 1999; UNICEF, 2016) opozarjajo, da je sodobna stigma pogosto subtilna, izražena tudi v socialni distanci, pomilovanju in (pre)nizkih pričakovanjih.

Na podlagi analize rezultatov smo še ugotovili, da obstajajo razlike v zaznavanju stigmatizacije OPP glede na spol. Glede na odgovore pri trditvi, da *ljudje žalijo OPP ali jim govorijo neprimerne besede*, so dekleta tovrstno vedenje zaznavala pogosteje kot fantje. V številnih raziskavah avtorji (McKenzie idr., 2022; Mohseny idr., 2019) ugotavljajo, da obstaja statistično pomembna povezava med spolom in stopnjo stigmatizacije posameznikov iz marginaliziranih skupin. Moški naj bi izražali bolj stigmatizirajoča stališča zaradi vpliva tradicionalnih moških vlog, ki poudarjajo moč (McKenzie idr., 2022).

V raziskavi nas je zanimala še pogostost različnih stališč osmošolcev do nekaterih lastnosti OPP. Pri trditvah, da *so OPP nepredvidljivi* ($\overline{x}$ = 2,93), da *niso sposobni obvladovati svojega vedenja* ($\overline{x}$ = 3,09) in da *niso samostojni* ($\overline{x}$ = 2,98), so bili osnovnošolci večinoma neopredeljeni. S trditvijo, da *so OPP nevarni* ($\overline{x}$ = 1,93), pa se statistično pomembno niso strinjali. Stališča vrstnikov do OPP odražajo komponente družbenega označevanja in stereotipiziranja (Švab, 2009; Strbad in Švab, 2005), izjema je nevarnost, s katero se učenci statistično pomembno ne strinjajo. Avtorji (prav tam) nasprotno opozarjajo, da so posamezniki s PP v družbi prevečkrat prikazani kot nasilni, nevarni in nepošteni, predvsem zaradi vpliva medijev.

Ugotovimo lahko, da osmošolci prepoznavajo prisotnost družbenih neenakosti in razlik v neposredni obravnavi OPP, a hkrati moramo izpostaviti, da zaznava stigme še ne pomeni njene zavrnitve. Podobno ugotavljajo avtorice (Vamberger idr., 2025, str. 84), ki zapišejo, da "obstaja diskrepanca med proklamiranimi družbenimi cilji in dejanskim sprejemanjem otrok s posebnimi potrebami s strani vrstnikov".

Za učinkovito zmanjšanje stigmatizacije so ključni dejavniki ozaveščanje in izobraževanje družbe o OPP ter spodbujanje vključevanja OPP v vse vidike družbenega življenja, še posebej v vzgojno-izobraževalne ustanove. "Kazalci inkluzivnosti kažejo, da se inkluzivno izobraževanje vedno bolj uveljavlja, vendar je za okrepitev potreben načrt, prepoznavna naklonjenost inkluzivnim nazorom in skupnostna odgovornost" (Hmelak in Krajnc, 2024, str. 46).

Šola predstavlja pomembno okolje za socializacijo, zato je v vzgojno-izobraževalnih institucijah, v okviru šolskih programov in praks, nujno naslavljati problem stigmatizacije in s tem krepiti razumevanje raznolikosti, spodbujanje empatije in preprečevanje oblikovanja škodljivih stereotipov (Buljevac idr., 2012; Kesič Dimic in Kavkler, 2009; Kozmus in Pšunder, 2017; Starman, 2014). To ne zahteva le senzibilizacije otrok, ampak tudi dodatno izobraževanje učiteljev in vključevanje staršev (UNICEF, 2016; Zaviršek, 2014). Jeznik in Kristl (2024, str. 14) sta ugotovili, da učitelji "inkluzijo le v manjši meri povežejo s pravičnostjo, čeprav na povezanost obeh konceptov opozarjajo različni mednarodni dokumenti". Za uresničevanje načel enakosti in pravičnosti v šolskem prostoru, še posebej ranljivih skupin otrok, pa je nujno potrebna tudi "graditev ustreznih medosebnih odnosov (s starši – opomba avtoric), pri čemer učitelji upoštevajo njihovo raznolikost potreb, izkušenj in znanj" (Kovačič in Lepičnik Vodopivec, 2024, str. 158). Soočanje z globoko zakoreninjenimi predsodki in spreminjanje družbenih stališč je dolgotrajen proces (Parekh, 2023) in pomembno je, da se pedagoški delavci in starši zavedajo svojih vplivov na inkluzijo ter da OPP zagotavljajo ustrezno podporo in prilagoditve. Le tako lahko ustvarimo vključujočo in pravično družbo, kjer bodo OPP sprejeti kot enakovredni člani, ki imajo priložnost doseči svoj polni potencial.

Raziskava je bila izvedena na omejenem geografskem območju Slovenije in v starostno omejeni skupini, zato rezultatov ni mogoče neposredno posploševati na celotno populacijo slovenskih učencev. Prav tako so lahko podatki pod vplivom socialno zaželenih odgovorov ali subjektivnega razumevanja posameznih pojmov. Osmošolci so izražali splošne zaznave in stališča do OPP, ne da bi upoštevali diferenciacije med posameznimi skupinami OPP, ki pa so pogosto ključne za razumevanje specifičnih oblik stigme (Kozmus in Pšunder, 2017). Za celovitejše razumevanje bi bilo potrebno tudi neposredno merjenje osebnih stališč, ki bi obsegalo tudi afektivne in vedenjske komponente odnosa do OPP (npr. pripravljenost za prijateljstvo, sodelovanje).

Tjaša Lah, Andreja Kozmus, PhD

Hidden Faces of Exclusion: The Stigma of Children with Special Needs in the Eyes of Their Peers

This paper focuses on the issue of stigmatization, particularly of children with special needs (CSN) who attend primary school programs with adapted implementation and receive additional expert assistance. Stigma, as defined by Goffman (2008), is a profoundly discrediting attribute within society. Stigmatization refers to the process through which individuals or groups are labelled in a way that makes them the targets of negative social perceptions, or in which they internalize these negative beliefs based on adverse experiences (Knežević Hočevar, 2021; Corrigan & Watson, 2002). Goffman (2008) identifies three main types of stigma:

- *physical disabilities (e.g. mobility impairments),*
- *character flaws attributed by society to marginalized individuals (e.g. mental illness, addiction), and*
- *group stigma transmitted across generations (e.g. ethnicity, religion, race).*

Although significant progress has been made in the field of inclusion, the stigmatization of CSN remains a widespread social phenomenon. It manifests through interrelated stereotypes, prejudice, and discrimination – both on a systemic level (ableism) and in direct, interpersonal level (disableism).

Stereotypes are simplified generalizations about certain groups of people. Negative stereotypes often reinforce and lead to prejudices, which manifest as adverse emotional reactions toward specific social groups (Corrigan, 2000). Discrimination represents the behavioural response to these negative emotions. Stigma therefore includes labelling, emotional reactions, and the establishment of social distance (Strbad & Švab, 2005; Švab, 2009). In contemporary society, prejudices tend to be expressed more subtly, often through social avoidance or passive exclusion rather than overt hostility (Corrigan et al., 2001; Nastran Ule, 1999).

The stigmatization of CSN in schools reflects a broader pattern of social inequality that affects their inclusion, self-perception, and access to resources (Ontario Human Rights Commission, 2016). These children are frequently viewed through narrowly defined developmental standards, which further undermines their social integration.

In Slovenia, the term children with special needs was formally introduced following the educational reform of 1995. It was further defined in the White Paper on Education in the Republic of Slovenia (Bela knjiga …, 2011), as well as in subsequent legal and regulatory frameworks. The Act on the Placement of Children with Special Needs (2011) identifies nine categories of children who, due to various impairments, disorders, or deficits, require educational adjustments. In the 2024/25 academic year, 8.44 % of CSN were enrolled in primary school programs with adapted implementation and additional professional support (Gov.si, 2025). This proportion has been steadily increasing over the years (ibid.).

Despite often being more similar to their peers than different from them (Opara, 2015), CSN regularly face discrimination rooted in prejudice, particularly toward in-

visible disabilities, such as attention disorders or learning disabilities. These challenges are frequently misinterpreted as laziness or inappropriate behaviour (Coleman, in Kesič Dimic & Kavkler, 2009). According to a UNICEF study (2016), CSN are often met with pity, overprotection, or positive discrimination, which results in (overly) low expectations. Zaviršek (2014) highlights that such low expectations are present not only among teachers but also among parents. As a result, these children are often deprived of meaningful encouragement and opportunities for development, which significantly influence their self-esteem and academic achievement (Starman, 2014). CSN are more frequently exposed to peer violence, particularly those with multiple disorders or behavioural difficulties (Kozmus & Pšunder, 2017).

The aim of the study was to explore the perceptions and attitudes of eighth grade students from primary schools in the Kozjansko and Obsotelje regions toward CSN. Specifically, the research sought to determine whether these students perceive the presence of stigmatization of CSN in society, what their attitudes are toward certain characteristics of CSN, and whether there are any gender-based differences in these perceptions. The study was based on descriptive and causal non-experimental methods within the framework of empirical pedagogical research.

A convenience sample of eighth grade students from eight primary schools in the Kozjansko and Obsotelje regions was included. A total of 128 students participated, of which 120 completed the survey questionnaire correctly and were therefore included in the data analysis. The final sample consisted of 72 girls (60 %) and 42 boys (40 %) who attended these schools during the 2023/24 school year.

The data were collected as part of a broader study on the stigmatization of CSN, conducted within the master's thesis of Tjaša Lah (2024). The data were gathered using an online survey questionnaire, partially adapted from the UNICEF (2019) study Operational Research Protocol to Measure Attitudes, Stigma and Social Norms towards Children with Disabilities in Europe and Central Asia, with additional questions developed by the research team. The final questionnaire included both closed- and partially open-ended questions. The introductory section collected demographic information, while the central section focused on capturing students' perceptions and attitudes toward CSN. Participation was anonymous and voluntary. The data collection took place between April 4 and April 26, 2024. A link to the online survey was sent via email to the principals of the participating schools, along with a request to forward it to all eighth grade students from their school. The email included a parental consent form, allowing children to participate in the study. Signed consent forms were collected by school counsellors, who also assisted in organizing the administration of the questionnaire. Incomplete or improperly completed responses were excluded from the analysis. The remaining data were processed and analyzed using SPSS software, employing both descriptive and inferential statistical methods (ibid.).

The presence of stigmatization of CSN in society was examined through the perceptions of eighth grade students. The Cronbach's alpha for the set of eleven statements (UNICEF, 2019) indicated high reliability ($\alpha = 0.900$). The findings show that students largely perceive CSN as being treated differently from their peers without special needs. Specifically, 53 % believe that people treat CSN with less respect, 56 % observe that others tend to avoid them, and the same percentage think that people consider CSN to be less intelligent. Binomial tests revealed statistically significant differences in percep-

tions related to several statements (see Table 1). For instance, there were significant results for the following statements: "People are afraid of CSN." (90%, p = 0.000); "CSN receive poorer service in shops or restaurants." (83%, p = 0.000); and "People believe CSN are dishonest." (81%, p = 0.000). In all these cases, students predominantly responded that such stigmatizing behaviours never or rarely occur. However, a significant difference was found in responses to the statement "People act superior to CSN." (p = 0.035), with 60% of students indicating that such behaviour occurs often, very often, or always. Gender-based differences were observed only in one statement related to verbal abuse. Girls were significantly more likely than boys to agree with the statement: "People insult CSN or say inappropriate things to them." The mean agreement score for girls (n = 72, $\bar{x}$ = 1.89, SD = 1.082) was significantly higher than that of boys (n = 48, $\bar{x}$ = 1.44, SD = 1.128), (t = 2.201, p = 0.030).

The study also examined students' attitudes toward CSN. Statements were rated on a five-point Likert scale: strongly disagree, disagree, neutral, agree, and strongly agree. To analyze the attitudes, a binomial test was used to identify statistically significant differences between two categories: disagree and agree. Students' opinions regarding specific characteristics of CSN were mixed. No statistically significant differences (p > 0.05) were found for the following statements: "Most CSN are unpredictable" ($\bar{x}$ = 2.93), "Most CSN can control their behaviour" ($\bar{x}$ = 3.09), and "Most CSN are independent" ($\bar{x}$ = 2.98). However, a significant difference (p < 0.05) was found for the statement "Most CSN are dangerous" ($\bar{x}$ = 1.93), where the majority of students disagreed with the statement.

This paper addresses the stigmatization CSN. In the theoretical part, the definition and various forms of stigmatization were examined, with particular attention given to its manifestation toward CSN as a vulnerable group. In the empirical part, the perceptions and attitudes of eighth grade students from eight primary schools in the Kozjansko and Obsotelje regions were investigated.

Our findings indicate that most students do not statistically significantly perceive direct forms of violence or discrimination (such as insults or harassment) against CSN; over half of respondents believe these occur rarely or never. However, this does not imply that stigmatization is not present. For example, 56% eight graders believe that people use inappropriate expressions when referring to CSN, suggesting more subtle forms of discrimination. Scholars (Nastran Ule, 1999; Corrigan & Watson, 2002; UNICEF, 2016) emphasize that contemporary stigma often manifests in indirect ways, such as social distancing, pity, and (overly) low expectations.

Based on the analysis of the results, gender-based differences were observed in the perception of stigmatization of CSN. Specifically, girls were more likely than boys to perceive instances of verbal abuse or the use of inappropriate language directed at CSN. Several studies (McKenzie et al., 2022; Mohseny et al., 2019) have demonstrated a statistically significant association between gender and the level of stigmatizing attitudes toward individuals from marginalized groups. Men are often found to express stronger stigmatizing views, which may be influenced by traditional gender norms that emphasize traits such as dominance and strength (McKenzie et al., 2022).

We also explored students' attitudes toward certain characteristics of CSN. Students were largely neutral on statements such as "CSN are unpredictable" ($\bar{x}$ = 2.93), "CSN

are unable to control their behaviour" ($\bar{x}$ = 3.09), and "CSN are not independent" ($\bar{x}$ = 2.98). However, they statistically disagreed with the statement "CSN are dangerous" ($\bar{x}$ = 1.93). These peer attitudes reflect social labelling and stereotyping processes (Strbad & Švab, 2005; Švab, 2009). Media influences frequently portray CSN as violent, dangerous, or dishonest (ibid.).

In conclusion, while eighth graders recognize the existence of social inequalities and differential treatment of CSN, awareness of stigma does not necessarily equate to its rejection. The findings have significant implications for inclusive education. To effectively reduce stigmatization, it is vital to raise awareness about CSN and foster their inclusion in all spheres of social life. As schools are key environments for socialization, educational institutions must address stigma within their curricula and practices – promoting diversity awareness, empathy, and counteracting harmful stereotypes (Buljevac et al., 2012; Kesič Dimic & Kavkler, 2009; Kozmus & Pšunder, 2017; Starman, 2014). This requires not only raising children's sensitivity but also providing teachers with additional training and engaging parents (UNICEF, 2016; Zaviršek, 2014). It is crucial for educators and parents to recognize their influence on the development and self-concept of CSN and to ensure appropriate support and adaptations. Confronting deeply rooted prejudices and changing societal attitudes is a long-term process, but essential for ensuring equal opportunities (Parekh, 2023) and quality of life for CSN. This is essential for the development of an inclusive and equitable society in which CSN are recognized as equal members and provided with opportunities to achieve their full potential.

This study was geographically limited to a specific region of Slovenia and involved a single age group, so its findings cannot be generalized to all Slovenian students. Responses may have been influenced by social desirability bias or by subjective interpretations of key terms. The eighth grade students expressed general perceptions and attitudes toward CSN without distinguishing between different subgroups of CSN – distinctions that are often crucial for understanding specific forms of stigma (Kozmus & Pšunder, 2017). A more comprehensive understanding would require directly measuring personal attitudes, including affective and behavioural components, for example, willingness to befriend or engage with CSN.

LITERATURA

1. Ainlay, S. C., Becker, G. in Coleman, L. M. (1986). The dilemma of difference: A Multidisciplinary View of Stigma. Springer.
2. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011. https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2017/09/Bela-knjiga-o-vzgoji-in-izobra%C5%BEevanju-v-RS-2011.pdf
3. Buljevac, M., Majdak, M. in Leutar, Z. (2012). The stigma of disability: Croatian experiences. Disability and Rehabilitation, 34(9), 725–732. https://doi.org/10.3109/09638288.2011.616570
4. Corrigan, P. W. (2000). Mental health stigma as social attribution: Implications for research methods and attitude change. Clinical Psychology-science and Practice, 7(1), 48–67. https://doi.org/10.1093/clipsy.7.1.48
5. Corrigan, P. W. in Watson, A. C. (2002). The paradox of self-stigma and mental illness. Clinical Psychology-science and Practice, 9(1), 35–53. https://doi.org/10.1093/clipsy.9.1.35

6. Corrigan, P. W., Edwards, A. B., Green, A., Diwan, S. L. in Penn, D. L. (2001). Prejudice, social distance, and familiarity with mental illness. Schizophrenia Bulletin, 27(2), 219–225. https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.schbul.a006868
7. Dijker, A. J. M. in Koomen, W. (2007). Stigmatization, tolerance and repair: An integrative psychological analysis of responses to deviance. Cambridge University Press.
8. Dovidio, J. F., Glick, P. in Rudman, L. (2005). On the nature of prejudice: Fifty years after Allport. Wiley-Blackwell.
9. Goffman, E. (2008). Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete. Aristej.
10. Hmelak, M. in Krajnc, N. (2024). Samoocena učiteljev za delo v inkluzivnem razredu. Didactica Slovenica - Pedagoška obzorja, 39(2), 36–52. https://doi.org/10.55707/ds-po.v39i2.132
11. Jeznik, K. in Kristl, N. (2024). Stališča zaposlenih o inkluzivnosti in pravičnosti strokovnih in poklicnih šol. Didactica Slovenica - Pedagoška obzorja, 39(2), 3–21. https://doi.org/10.55707/ds-po.v39i2.130
12. Kesič Dimic, K. in Kavkler, M. (2009). Adrenalinske deklice, hitri dečki: svet otroka z ADHD. Educa.
13. Knežević Hočevar, D. (2020). Ko je ogroženo najdragocenejše: stigma nekoliko drugače. Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 60(2), 5–15.
14. Knežević Hočevar, D. (2021). Skupaj zmoremo: pripomočki za odkrit pogovor o stigmi in diskriminaciji v duševnem zdravju. Založba ZRC SAZU.
15. Kovačič, M. in Lepičnik Vodopivec, J. (2024). Starševska vpletenost kot dejavnik enakosti in pravičnosti v šoli. Didactica Slovenica - Pedagoška obzorja, 39(3-4), 151–163. https://doi.org/10.55707/ds-po.v39i3-4.154
16. Kozmus, A. in Pšunder, M. (2017). Bullying among pupils with and without special needs in Slovenian primary schools. Educational Studies, 44(4), 408–420. https://doi.org/10.1080/03055698.2017.1382323
17. Kuhar, R. (2009). Na križiščih diskriminacije: večplastna in intersekcijska diskriminacija. Mirovni inštitut.
18. Lah, T. (2024). Stigmatizacija otrok s posebnimi potrebami na Kozjanskem [Magistrsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta]. DKUM. https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=89201
19. Link, B. G. in Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. Annual Review of Sociology, 27(1), 363–385. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.363
20. McKenzie, S. K., Oliffe, J. L., Black, A. in Collings, S. (2022). Men's experiences of mental illness stigma across the lifespan: A scoping review. American Journal of Men's Health, 16(1). https://doi.org/10.1177/15579883221074789
21. Mohseny, M., Zamani, Z., Basti, S. A., Sohrabi, M., Najafi, A., Zebardast, J. in Tajdini, F. (2019). Bullying and victimization among students bears relationship with gender and emotional and behavioral problems. Iranian Journal of Psychiatry, 14(3), 211–220. https://doi.org/10.18502/ijps.v14i3.1328
22. Nastran Ule, M. (1999). Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije. Znanstveno in publicistično središče.
23. Ontario Human Rights Commission. (2016). Policy on ableism and discrimination based on disability. https://www3.ohrc.on.ca/en/policy-ableism-and-discrimination-based-disability.
24. Opara, B. (2015). Dodatna strokovna pomoč in prilagoditve pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. Centerkontura.
25. Parekh, G. (2023). Ableism in education: Rethinking school practices and policies. Routledge.
26. Starman, A. B. (2014). Stališča in predsodki o študentih s posebnimi potrebami. Andragoška spoznanja, 20(1), 75–86. https://doi.org/10.4312/as.20.1.75-86
27. Strbad, M. in Švab, V. (2005). Stigmatizacija in psihiatrija. Medicinski razgledi, 44(2), 147–154.
28. Švab, V. (2009). Duševna bolezen in stigma. Šent – Slovensko združenje za duševno zdravje.
29. Thornicroft, G., Brohan, E., Kassam, A. in Lewis-Holmes, E. (2008). Reducing stigma and discrimination: Candidate interventions. International Journal of Mental Health Systems, 2(1), 3. https://doi.org/10.1186/1752-4458-2-3

30. Ule, M. (2005). Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. V V. Leskošek (ur.), Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem (str. 21–41). Mirovni inštitut.
31. UNICEF. (2016). Study on stigmatization of children with disabilities. https://www.unicef.org/georgia/media/1181/file/stigmatization.pdf
32. UNICEF. (2019). Operational research protocol to measure attitudes, stigma and social norms towards children with disabilities in Europe and Central Asia. https://www.unicef.org/eca/media/13401/file
33. Vamberger, T., Drobnič, J. in Kiswarday, V. R. (2025). Sprejemanje učencev s posebnimi potrebami med njihovimi šolskimi vrstniki. Didactica Slovenica - Pedagoška obzorja, 40(2), 84–99. https://doi.org/10.55707/ds-po.v40i2.174
34. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZOUPP-1). (2011). Uradni list RS, št. 58/11. http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896
35. Zaviršek, D. (2000). Hendikep kot kulturna travma. Založba/* cf.
36. Zaviršek, D. (2014). Opredelitev hendikepa in razvoj študija hendikepa v socialnem delu. Socialno delo, 53(3–5), 133–145. https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Opredelitev_URN_NBN_SI_DOC-IEVB67MN.pdf/2019011712461053/

Tjaša Lah, mag. prof. ped., zaposlena na OŠ Šmarje pri Jelšah.
E-naslov: tjasa.lah@gmail.com

Doc. dr. Andreja Kozmus, univ. dipl. ped., zaposlena na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.
E-mail: andreja.kozmus@um.si